

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL MÜZİKOLOJİ PROGRAMI

ÇAĞLAR BOYUNCA KLARNET ÇALGISININ GELİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:
20146086 Ziad MELHEM

Danışman:
Yard. Doç. Dr. İlke BORAN

İSTANBUL-2016

Ziad MELHEM tarafından hazırlanan **Çağlar Boyunca Klarnet Çalgısının Gelişimi** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 14 / 10 / 2016

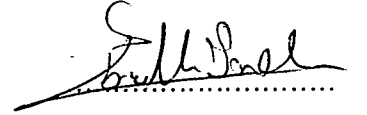
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. İlke BORAN (Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç. Ebru Mine SONAKIN

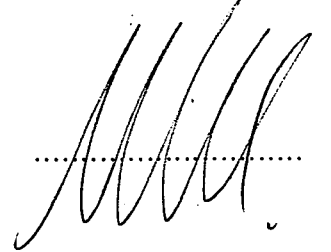
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Yeşim GÜRER OYMAK (İ. Ü.Öğr.Üy.)

.....

Yedek Jüri Üyesi : Doç. Ahmet ALTINEL

.....

Yedek Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Esra KARAOL (İ.Ü.Öğr.Üy.)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
SUMMARY	IV
RESİMLER.....	V
ŞEKİLLER.....	VI
GİRİŞ	VII
1.BÖLÜM	1
1.1. KLARNETİN TANIMI	1
1.2. KLARNETİN ÜRETİMİ	2
1.3.TARİH BOYUNCA KLARNETİN GELİŞİMİ	9
1.4. KLARNETİN TEMEL BÖLÜMLERİ	17
1.5. KLARNET AİLESİ	24
2. BÖLÜM	31
2.1. SES GENİŞLİĞİ	31
2.2. KLARNETİN TINLAMA BÖLGELERİ	38
2.3. ORKESTRADAKİ ÖNEMİ	38
2.4. TEKNİK ÖZELLİKLERİ	39
2.5. KLARNET MÜZİĞİ	42
SONUÇ	46
EK 1: KLARNET AİLESİNİN SINIFLANDIRILMASI	47
EK 3: TARİHTEKİ EN ÖNEMLİ KLARNET VİRTÜÖZLERİ	53
KAYNAKLAR	55

ÖNSÖZ

Bu çalışmada klarnet çalgısının tarihsel gelişimi incelenmiş, çağlar içerisinde oynadığı rol ve farklı klarnet türleri hakkında bilgi verilmiş, çalgının tarih içindeki kullanım biçimleri ve ünlü klarnetistler hakkında bilgi verilmiştir. Çalgının teknik yapısı detaylı olarak incelenmiştir.

Müziğin tarihsel olarak ortaya çıkışı neredeyse insanlık tarihinin başlangıcına dayanmaktadır. İnsanlar, çeşitli enstrümanları kullanarak ürettikleri müzikle özlemlerini, sevinçlerini ve kederlerini etkili bir biçimde ifade etmişlerdir. Bir müzik enstrümanı olan klarneti tanımak, bu enstrümanla icra edilen eserleri doğru anlamak ve yorumlamak için önemlidir. Klarnet de diğer tüm enstrümanlar gibi müziği oluşturmada ve insanlara ulaştırmada önemli bir görevi yerine getirmektedir.

Bu çalışmada bilgi birikimiyle bana yardımcı olan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. İlke BORAN'a, Yrd. Doç. Ebru Mine SONAKIN'a ve Mimar Sinan Üniversitesi Genel Müzikoloji Bölümü Öğretim üyelerine teşekkürü borç bilirim.

Süreç boyunca desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşım İbrahim ODACI'ya katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak bu çalışmayı tamamlamamı mümkün kılan sevgili aileme ve süreç boyunca sunduğu desteklerden dolayı ülkem Suriye'ye en derin teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Bu çalışmada klarnetin ortaya çıkışından günümüzdeki formunu alana kadar geçirdiği değişimler incelenmiş ve bu enstrümanın özellikleri üzerinde teknik açıdan durulmuştur. Klarnetin temel bölümleri ile çeşitli klarnet türleri detaylı olarak ele alınmıştır. Ayrıca klarnet üretiminin tarihsel süreç içerisinde nasıl geliştiği araştırılmış ve elde edilen bilgiler paylaşılmıştır.

Tarih boyunca klarnet için yazılan en önemli eserler ile en önemli klarnetistler araştırılmış ve klarnetin günümüzde bir orkestra çalgısı ve solo çalgı olarak önemi üzerinde durulmuştur.

Klarnet üzerine yazılmış Türkçe kaynakların yetersizliğinden dolayı bu çalışmanın müzik alanında öğrenim gören öğrencilere ve bu alandaki araştırmacılara iyi bir kaynak olmasını diliyorum.

Anahtar kelimeler : Klarnet, üfleme çalgılar, Chalumeau, Si bemol, Oktav

SUMMARY

In this study the transformations of clarinet throughout history has been examined and it has been focused on technical aspects of the instrument .

The main parts of the clarinet and various types of the instrument has been discussed and the production of the instrument has been investigated. It has been given information on transformation of these production techniques throughout the history .

The most significant compositions which has been composed for the clarinet, the most important composers and most famous clarinetists of musical history has been investigated. The importance of the clarinet has been emphasized as a solo instrument and also as an orchestral instrument.

Due to the lack of the resources in Turkish language which gives detailed information about the clarinet i hope this study to be a fundamental resource to researchers and students.

Keywords : Clarinet, Wind instrument, Chalumeau, B flat , Octave

RESİMLER

Resim 1. 1 Si bemol klarnet.....	1
Resim 1. 2 Chalumeau çalan bir kişi.....	2
Resim 1. 3 Chalumeau	4
Resim 1. 4 Meleklerin Çalgısı	10
Resim 1. 5 klarnet Bölümleri	17
Resim 1. 6 Klarnet Temel Bölümleri	18
Resim 1. 7 Bek.....	18
Resim 1. 8 Çeşitli Klarnet Bekleri	19
Resim 1. 9 Kamış.....	20
Resim 1. 10 Metal, Deri ve Örgü Klarnet Bilezikleri	21
Resim 1. 11 Baril	22
Resim 1. 12 Üst Bölüm.....	22
Resim 1. 13 Alt bölüm	23
Resim 1. 14 Kalak.....	23
Resim 1. 15 Klarnet ailesi.....	24
Resim 1. 16 Mi bemol (pikolo) klarnet.....	26
Resim 1. 17 Bas klarnet	27
Resim 1. 18 Eb Alto Klarnet.....	27
Resim 1. 19 Basette horn	28
Resim 1. 20 Kontrabas Klarnet.....	29
Resim 1. 21 Aşk klarnet (d'amour)	30

ŞEKİLLER

Şekil 1.1.....	3
Şekil 2.1 yazılan ses genişliği.....	31
Şekil 2. 2 duyulan ses genişliği.....	32
Şekil 2.3.....	32
Şekil 2.4.....	32
Şekil 2.5 yazılan ve duyulan ses.....	33
Şekil 2.6 yazılan ve duyulan tonalite.....	33
Şekil 2. 7 Ses Alanları.....	34
Şekil 2.8.....	36
Şekil 2.9.....	36
Şekil 2.10.....	37

GİRİŞ

Müzik, diğer sanatlar arasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir . İnsanın duygulanım dünyasına bu kadar nüfuz edebilen başka hiçbir sanat yoktur. O, insanlığın ortak dili ve insan özlemlerinin, sevinçlerinin ve kederlerinin en tutkulu ifadesidir.

Orkestra, birçok enstrümanın birlikte uyum içerisinde çalıştığı büyük bir yapıdır. Orkestrayla icra edilen eserlerin başarısının ölçütü yine orkestranın unsurları arasındaki bu uyumdur. Ağaç üflemeli çalgılar, orkestrayı oluşturan temel unsurlardan kabul edilir. Bu çalışmamızda Ağaç üflemeli çalgılar grubunun en önemli çalgılarından biri olan ve orkestra içerisinde önemli görevleri olan klarnet incelenmiştir.

Klarnet günümüzden yaklaşık 350 yıl önce ortaya çıkmış ve tarih boyunca günümüzdeki formunu alana kadar birçok kez değişime uğramıştır. Klarnet ailesi birçok türe sahip olması ve her türün ses niteliği ve ses genişliği açısından diğer türlerden ayrılması bakımından son derece zengin bir ailedir. Klarnet ailesinin tüm türleri detaylı olarak incelenmiştir. Bu çalışmada ayrıca klarnet için bestelenmiş en önemli eserler ile günümüzde halen en önemli klarnetistler tarafından icra edilen bu eserlerin bestecileri incelenmiştir.

1.BÖLÜM

1.1. KLARNETİN TANIMI

Tarihteki gelişim süreci çok eskilere dayanmayan klarnet, tahta üflemeli çalgılar ailesinin tek kamışlı bir üyesi olmakla birlikte en genç üyesidir de aynı zamanda. Klarnet sözcüğü Fransızca'da 'küçük çan' anlamına gelen 'Clarine' kelimesinden türemiştir, aynı zamanda trompet için kullanılan 'clarion' kelimesi ile de bağlantılıdır. Bunun nedeni çok ince seslere ulaşabilen bir çeşit trompet sesine benzer özellik taşımasıdır.

Resim 1. 1 Si bemol klarnet

İlk kez 18. Yüzyılda senfoni orkestrasına kabul edilen klarnete yazılan partiler bir bakıma küçük trompetlerin çalabileceği tiz partilerdir; bu nedenle "trompetçik" anlamında kullanılan "clarinetta", bu çalgıya adını vermiştir .

1.2. KLARNETİN ÜRETİMİ

Resim 1. 2 Chalumeau çalan bir kişi

Klarnet üretim biçimleri yüzyıllar boyunca değişime uğramış ve farklı biçimlerde ve malzemelerle üretilmiştir. Modern klarnet, genellikle abanoz ağacından yapılmaktadır. Bir çeşit sert kauçuk olan ebonitten, ayrıca metalden yapılanları da vardır. Modern klarnetin gövdesi iki ana parçadan oluşur ve toplamda beş parçanın birleşmesinden meydana gelir. Bu parçaların dağılımı şu şekilde anılır: bek (ya da ağızlık), baril, üst gövde, alt gövde, kalak.

1. Bek (ya da ağızlık): genellikle ebonitten yapılır. Bekin ucunda bir kertik bulunur. Kamış bu kertiğe vidalı bir bilezikle oturtulur.

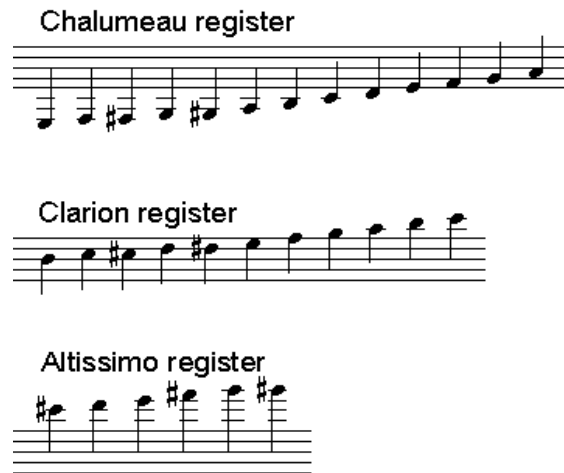
2. Baril: çalgının akustik ve ses rengi açısından en önemli parçadır.

3. Üst gövde

4. Alt gövde (Chalumeau): klarnetin mekanizması açısından en ayrıntılı bölümüdür. Çalgının en parlak sesleri buradan elde edilir. Bu kısma Chalumeau bölgesi adı verilir.

5. Kalak: çalgının en geniş kısmıdır. Gövdesi silindriktir. Kalak bölümü, obuanınkinden daha geniştir.

Klarnetin en kalın sesi orta Do'nun altındaki Mi sesidir. Bu sestten itibaren ses genişliği 3 bölge olarak incelenebilir. Bu bölgelerden ilki Orta Do'nun altındaki Mi'den orta Do'nun üstündeki La'ya kadar uzanır. Bu bölgeye Chalumeau Bölgesi denir. İkinci bölge, orta Do'nun zerindeki La'dan orta Do'nun iki oktav yukarısındaki Do'ya kadar uzanır. Bu bölgeye de Clarion Bölgesi denir.

Şekil 1.1

Clarion bölgesinin en tiz sesi olan Do sesinden yaklaşık bir beşli yukarısına giden bölgeye ise Altissimo Bölgesi denir fakat bu bölge son derece tiz ve çalması güç bir bölgedir. Bahsedilen bu bölgeler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

Tahta üfleme çalgıların kökeni 20.000 yıl öncesine dayanmaktadır. Bu çağlarda insanlar, içi boş kemiğe, boynuza, bir bambu kamışına ya da bir deniz kabuğuna üflendiğinde sesin oluştuğunu keşfetmişlerdir. Bu keşif sonucunda insanoğlu tahta borular yaparak, üfleme çalgıların ilk örneklerini icat etmiştir.

Barok dönemde belirli bir evrim aşamasından geçen flüt, obua ve fagot (tahta üflemeli çalgılar) grubunda tınsal boşluğun doldurulabilmesi için daha alto karakterde koyu ve yuvarlak tonlu bir çalgının rengine gereksinim duyulması, klarnetin oluşum sürecinin belirlenmesinde büyük rol oynamıştır.

Klarnet, bilinen ilk tek kamışlı üflemeli çalgıdır. Klarnetin geçmişi, ortaçağda halk çalgısı olarak kullanılan chalumeau'ya kadar uzanmaktadır. Kökeninin Ortaçağ'da kullanılan Shawm adlı çalgı ile benzerlik göstermektedir. Çalgının kendi adını kazanması ve gelişimi ile ilgili çalışmalar ise 1600'lü yıllarda başlar.

Resim 1. 3 Chalumeau

Chalumeau'yu geliştiren ilk çalgı yapımcısı, Almanya'nın Nuremberg kentinde yaşamış olan Johann Christoph Denner'dir. Bu ilk klarnet 8 perdeli'dir. Çalgının sesleri arasındaki eşitsizliğin ve aşağı register'deki entonasyon bozukluklarının giderilmesi için perde sayısı Ivan Müller tarafından 13'e çıkartılmıştır. Cary Karp'ın The Early History of the Clarinet and Chalumeau adlı makalesinde bu konu ile ilgili şu sözlere rastlarız :

Klarnetin mucidi olarak J. C. Denner'in klarnet üzerinde uyguladığı yenilikçi tekniklerinin bir kısmını Chalumeau üzerinde de uyguladığını düşünmek akılcı bir varsayım olur. Bu bağlamda ağaç üflemeli bir çalgıya heteroglot tek kamışlı ağızlık ekleyen ilk kişi olmakla birlikte Chalumeau'ya perde sistemi ekleyen ilk kişi olması da kuvvetle muhtemeldir.

Klarnetin gelişim evresindeki öbür yenilikçiler de Hyacinthe Elenore Klosé ve Auguste Buffet'tır. Bu iki yenilikçi, Böhm sistemini klarnete uyarlamıştır. Adı geçen sistem sayesinde klarnetin yapısından kaynaklanan sorunlar azaltılmış ve çalgı günümüzde kullandığımız klarnete dönüştürülmüştür. En sık kullanılan klarnet “Si-Bemol” klarnettir. Bu çalgı, üst oktavlardaki tiz sesleri temiz olarak verir. Alt oktavdaki sesler ise koyu ve olgundur. Si-Bemol klarnete kıyasla daha güçlü tiz seslerin çıkarılmasında kullanılan “Mi-Bemol” klarnet, klarnet ailesinin en küçük üyesidir. Ailenin orta sıralarında yer alan ve adları az duyulan üyeler, “Alto klarnet”

ile “Bass Horn”dur. Ailenin en büyük boyutlu, ses sınırı geniş ve daha kalın sesleri verebilen üyesi ise “Bass klarnettir. “Bass klarnet”, “Si- Bemol” ve “Mi-Bemol” klarnetten bir oktav aşağıdaki sesleri verir. Ondan daha kalına inebilen ve inceye çıkabilen çalgı da “Kontrabass klarnet” tir.

Klarnetin dolgun ses tonu, çeşitli çalma yollarını kolaylıkla ortaya koyabilmesi ve gürlük yelpazesinin geniş oluşu, besteciler için her zaman çekici olmuştur. Öyle ki çalgının gelişim yönünden bugünkü durumuna henüz gelememiş 18'inci yüzyılda bile besteciler, onu solo ve oda müziği yapıtlarında, ayrıca senfoni orkestrasında kullanmaya başlamışlardır.

İlk kez 18. yüzyılda senfoni orkestrasında kabul edilen klarnete yazılan partiler bir bakıma küçük trompetlerin çalabileceği tiz partilerdi. Bu nedenle bu çalgıya “küçük trompetçik” anlamında “clarinetta” adı verilmiştir. Adını “trompetçik” ten alan klarnet, 19. yüzyılda kendi için öngörülenden çok daha farklı bir yol izlemiş, yeteneklerini her yönde geliştirerek umulmadık derecede bir başarıya ulaşmıştır.

Varolduğu tarih boyunca klarnet, orkestralar ile bandolarda yoğun bir kullanım alanı bulduğu gibi çalgının hem solo hem de oda müziği repertuvarında önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. İlginçtir ki, klarnet 18. yüzyılda orkestralardan daha çok, askeri bandolarda aranan bir çalgı idi. Albert Rice The Clarinet in England During the 1760's adlı makalesinde şu satırlara yer vermektedir:

Askeri bandolar klarnetin kendisine yer bulduğu önemli alanlardan biriydi. Kraliyet 1. Topçu Taburu belgelerinden birinde Yarbay W. Philips tarafından oluşturulan bir nefesli bando ile ilgili bilgi aktarılmaktadır. Yarbay W. Philips 1762 yılında orduya müzisyen istihdam etmek için Almanya'ya gitti. İstihdam koşullarının 8 maddeyle belirlendiği anlaşmanın ilk maddesi 8 kişiden oluşacak olan bandonun her üyesinin çello, bas, keman ve flüt çalabilmesini şart koşuyordu. İkinci madde bandonun enstrümantasyonunu tanımlayan maddeydi. Bu maddeye göre bandonun trompet, korno, fagot ve bunlara ek olarak dört obua ya da klarnetten oluşması öngörülmüştü. Enstrümanlar alay tarafından temin edilecektir.¹

Ağızlık üzerine takılan kamış, boru içindeki havayı titreşime geçirerek ses elde edilmesini sağlar. Kamış tek parçalıdır. Obua kamışı kadar hassas ve ince bir parçadır. Çatlamış ya da kırılmış kamış sesin kalitesinde bozulmaya neden olur. Klarinetin kamış sistemi çalgının geliştirildiği ilk yıllarda çalgı yapımcılarının üzerinde dikkatle durduğu bir mesele olmuştur. Cary Karp bu konuda şunları yazmaktadır:

Tek kamışlı ağızlıklarda görülen bek yapısı flüt yapımcıları için aynı zamanda ağızda rahat tutulacak bir enstrüman üretimi sorununa mükemmel bir çözüm getiriyordu. Tek kamışlı ağızlığın tahta üflemeli bir çalgıya entegrasyonu flüt yapımcılarının üstesinden gelebileceği bir işti. Aslında perdesiz bir Chalumeau, bir flütün ses üreten mekanizmasının tek kamışlı bir ağızlık ile değiştirilmesiyle elde edilebilir. 18. yüzyıl başlarındaki Chalumeau ile flütün görünimleri itibariyle benzerlik göstermektedir.

¹ Rice, s. 55

İki perdeli bir klarnetin kalak bölümü ile flütün alt bölümü arasındaki benzerlik de dikkate değerdir.²

Flüt ve obuada olduğu gibi, klarnetin gövdesinde de ses deliklerini açıp kapatmaya yarayan metal bir mekanizma vardır. Mekanizma 19 perdeden oluşur. Her perdenin bir ya da iki alttan ve üstten itici yayı vardır. Yaylar çelikten yapılmıştır; levha haline ya da yuvarlaktır. Perdeler ise birbirine millerle bağlanmıştır, madenden yapılmıştır. Mekanizmanın öteki kısımları gümüş ya da nikeldir.

Klarnet La diyapozonuna göre “si bemol” olarak yapılır. Orkestralarda aynı aileden olmak üzere si bemol, bas, kontrabas klarnet kullanılabilir. Bandolarda ise si bemol ve mi bemol klarnetler vardır.

1700’lerin sonlarında klarnette gelişmeye yönelik pek çok iyileştirmeler yapılmıştır. Daha fazla delik eklenmiş, ses deliklerinin farklı kesilme şekilleri denenmiştir. 1809 yılında Ivan Müller Paris’e gitti. Burada 13 perdeli klarnetini tanıttı ve klarnetin her perdede doğru entonasyon ile çalınabileceğini ortaya koydu. Perde sayısının 13’e çıkmasıyla tril olanakları genişlemiş oldu. Diğer tüm yenilikler gibi başlangıçta büyük bir muhalefetle karşılaşsa da Müller’in sistemi kabul edildi ve kısa sürede askeri bandolarda kullanımı yaygınlaşmaya başladı. Sadece perde sisteminde getirdiği yenilikle değil, aynı zamanda deliklerin doğru konumda bulunması sayesinde akustik açıdan da Müller’in buluşu klarnet üretiminde yeni bir çağın başladığı anlamına geliyordu. Zamanla, klarnete birçok detay içeren yeni eklemeler ve düzeltmeler de yapıldı, ancak Müller’in 13 perdeli klarneti her zaman önemini korudu.³

Ivan Müller’in geliştirdiği 13 tuşlu klarnet modeli, 1800’lerin sonuna kadar yaygın olarak kullanılmıştır. Ivan Müller 1781 yılında Alman bir Anne babanın çocuğu olarak Rusya toprakları içinde bulunan Reval’de doğdu. 1809 yılında 13

² Karp, s. 546

³ Street, s. 92

perdeli klarnetini tanıtmak ve bir enstrüman yapım merkezi kurmak için Parise gitti. Orada bu konuda kendisine yardımcı olacak cömert bir kişiyle tanıştı ancak bu isteğini gerçekleştirmek konusunda başarılı olamadı. Müller, aralarında Mehul ve Cherubini'nin de bulunduğu komisyona yeni klarnetini sundu ancak Mülleri'in sunduğu klarnet komisyon tarafından reddedildi. Bu karar, istediği enstrüman yapım merkezinin kurulmasını engeller, ama Müller umutsuzluğa kapılmaz ve hem tasarladığı hem de çok büyük ustalıklarla yaptığı 13 perdeli klarnetin üstünlüğü konusundaki ısrarını sürdürür. Dönemin virtüöz klarnetçileri G.B. Gambaro ve F. Berr, Müller'in klarnetini benimsediler ve Paris'te Theatre Italien'de bu klarneti kullanmaya başladılar. Bu iki klarnetçi diğer klarnetçileri de etkiledi. Yine de Gambaro ve Berr'in Müller'in yeni klarnetini benimsemesi, çalgının ilk önce askeri bandolarda yaygınlaşmasından sonra gerçekleşir.

Müller 1820 yılında Paris'ten ayrıldı, Almanya ve İsviçre'ye oradan da İngiltere'ye seyahat etti. Kral IV. George'a ithafen yazdığı "*Methode pour la nouvelle clarinette*" adlı bir kitabı bulunmaktadır. Bu da onun Londra Filarmoni topluluğuna üye olduğunu göstermektedir. Sonraları Müller Paris'e döndü ancak yaygın kanının aksine konservatuvarlarda profesör olarak görev almadı. "*Methode pour la nouvelle clarinette*" adlı kitabının yanı sıra, ardında klarnet için birçok çalışma bırakarak 1854 yılında Bückenburg'da öldü.⁴

1839 yılında Klosé ve Buffet, flüt parmak sistemini klarnete uygulamışlardır.

⁴ Street, s. 99

1.3.TARİH BOYUNCA KLARNETİN GELİŞİMİ

Klarnetin ortaya çıkışı, 1690-1700 yıllarında bir Alman çalgı yapımcısı olan Johann Cristoph Denner'in (1655-1707) "chalumeau" adlı tek kamışlı silindir gövdeli bir halk çalgısına iki perde eklemesiyle ilk sinyallerini verdi. Bu iki perdenin eklenmesiyle, chalumeau'nun ses genişliği 1 oktavdan neredeyse 3 oktava ulaştı. Klarnetin atası kabul edilen chalumeau bu şekliyle birçok eserde kırsal (pastoral) bir etki yaratmak için kullanılmıştır. Johann Christopher Denner'in 1690 yılında klarneti icat ettiğini gösteren en eski kaynak Lipowski'nin 1811 tarihli kaynağıdır. Johann Cristoph'un oğlu Jacob Denner'in şahsen tanıdığı bilinen Johan Gabriel Doppelmayer, 1730 yılında yazdığı *Historische Nachricht von den Nürnbergischen Mathematics und Künstlern* isimli kitabında , Johann Christoph Denner'in klarneti icat ettiğini ve 18. yüzyılın başlarında klarnetin ilk formu olan chalumeau'yu geliştirdiğini belirtir.⁵

Oscar W. Street The Clarinet and its Music adlı makalesinde Denner'in geliştirdiği klarinet ile ilgili şunları söylemektedir: J. Christopher Denner tüm klarnetçiler tarafından enstrümanlarını icat eden kişi olarak anılır. Denner 1655 yılında Leipzig'te doğdu. Henüz 8 yaşındayken bir çalgı yapımcısı olan babasıyla birlikte, 1707 yılında ölümüne dek yaşayacağı kent olan Nüremberg'e taşındı. Flütleri Almanya'da övgüyle karşılandı ve son derece temiz entonasyonları nedeniyle takdir gördü. Denner'in Fagotları da kusursuzdu. Bugün elimizdeki doğrulanmış verilere göre Denner'in 1690 yılında klarneti geliştirmeye başladığını ve sonrasında Chalumeau'nun dönüşümü üzerinde çalıştığını biliyoruz. 1696 yılına doğru Denner'in düşünceleri olgunlaştı ve günümüzde halen Münih'te muhafaza edilen iki enstrümana şeklini vermiş oldu.⁶

Korno imal eden babasından çalgı yapımını öğrenen Johann Christoph Denner aynı zamanda iyi bir icracıydı. Çalışmaları daha çok o dönemde var olan tahta üflemeli çalgıların geliştirilmesi üzerine yoğunlaştı. O dönemde ürettiği flüt,

⁵ der Meer, s. 117-118

⁶ Street, s. 91

obua ve fagotlar seslerindeki uyum niteliğiyle bütün Avrupa'da aranır oldu. Denner'in iki oğlu da aile geleneğine uyarak çalgı yapımcılığı işini sürdürdüler.

Resim 1. 4 Meleklerin Çalgısı

Johann Christopher Denner ve oğlu Jacob Denner (1681-1735) klarnetteki perdelerin yerleştirilmesiyle ilgili pek çok çalışma yaptılar ve çalgının özellikle tiz seslerdeki entonasyonu ile ilgili önemli ilerlemeler kaydettiler. Ekledikleri iki perde sayesinde çalmada çok büyük kolaylıklar sağlayan birçok pozisyon elde ettiler ve çalgının ses genişliğini büyük oranda arttırdılar. Sesler arasındaki geçişleri kolaylaştırmak ve akıcılığını sağlamak için bunu tek perdeyle yapılabilecek bir hale

getirdiler. Bu değişiklikler sonucunda entonasyon da dudakla kontrol edilebilecek bir dengeye oturdu.

Denner'in ellerinde klarinet esasında Chalumeau'nun geliştirilmesi ile geliştirilmiştir. bununla ilgili kaynaklarda önemli görüşlere rastlanmaktadır. Colin Lawson'un The Chalumeau: Independent Voice or Poor Relation? adlı makalesinde şu görüşlere raslıyoruz: 1710 yılında gerçekleşen Nüremberg konferansı kayıtlarında anılan klarnetten 10 ile 15 yıl önce Chalumeau mevcuttu. 1698 gibi erken bir tarihte Londra'da perdesiz Chalumeau için bir müzik albümü basıldı. Mattheson "*Grundlage einer Ehrenpforte (Hamburg,1740)*"de Telemann'ın Hildesheim(1697-1701)'daki kariyeri boyunca Chalumeau çaldığını belirtir. Klarinetin icadı açısından kritik kabul edilen 1690 yılının önemi Chalumeau'nun geliştirilmesiyle oldukça ilgilidir. Bu da Jacob Denner'in de, 1707'de ölen babası kadar, klarinetin gelişiminden sorumlu olduğu anlamına gelmektedir. Her halükarda Johann Christopher Denner'e yapılan atıfların tümü J. G. Doppelmayr'ın "*Historiche Nachricht von den Nürnbergschen Mathematicis und Künstlern (Nuremberg,1730)*" kitabına dayanmaktadır.⁷

Diğer yandan, Eric Hoeprich de şunaları söylemektedir: Johann Christopher Denner'in Chalumeau üzerinde geliştirmeler yaptığı ve sonradan klarinet olarak bilinecek olan enstrümanı icat ettiği genel kabul görmektedir. Munich'te bulunan "Bavarian Ulusal Müzesi"nin koleksiyonunda yer alan ve J. C. Denner damgasını taşıyan gelişmiş bir Chalumeau bulunmaktadır. J.G.DoppelMayr, "*Historische Nachricht von den Nürnbergschen Mathematicis und Kunstlern*" kitabında bu enstrümanın J.C. Denner tarafından yapıldığını öne sürmektedir. Denner'in aslında Chalumeau'yu geliştirdiği açıktır. Bavarian Ulusal Müzesinde bulunan Chalumeau ile Denner'in oğlu Jacob Denner tarafından yapılan klarinetler ve 18. Yüzyılın diğer çalgı yapımcılarının çalgıları arasında benzerlikler bulunsa da bu J.C.Denner'in klarinet yaptığı iddiasına kanıt oluşturmaz.⁸

⁷ Lawson, s. 351

⁸ Hoeprich, s. 21

Önceleri kamış çalgının bir parçasıydı, fakat pek çok değişik yöntem denedikten sonra Denner'ler kamışın direk dudaklarla kontrol edilmesine ve çalgının içinde rezonansı sağlayan küçük bir parçanın eklenmesine karar verdiler. Böylece "bec"i bulmuş oldular. Rezonansın "bec"nin içinde oluşmasını sağladıktan sonra, ses kapasitesini tiz notalara kadar yükseltmeyi denediler ve bunu "oktav perdesi"ni ekleyerek sağladılar. Oktav perdesi günümüzde de klarnetin en önemli perdesi olarak görülmektedir.

İlk olarak bir oktavlık chalumeau üzerinde çalışmaya başlayan Denner'ler, oktav perdesi de eklendikten sonra bir üst oktavı daha elde etmiş oldular. Bütün notaları bu üst oktavda da elde edebilmek için iki yeni perde daha eklediler. Günümüz klarnetine benzemese de chalumeau'dan yola çıkılarak gelinen nokta ilk çağdaş klarnetin doğuşu şeklinde yorumlanabilir.

İlk klarnetlerin tınısı parlak ve içe işleyen bir yapıya sahipti; çünkü kullanılan kamış daha kısa ve dardı. Daha çabuk titreşiyordu. Kamışın önde olması da havanın içeri girme olasılığını daha çok yükseltiyordu. Besteci ve teorisyen Johann Gottfried Walther (1684-1748) 1732'de yayınlanan "*Musicalisches Lexikon*" unda, bu çalgı için "*Uzaktan, daha çok trompet gibi duyuluyor.*"⁹ diye yazıyordu.

Denner'ler si bemol sesini iki perdeyle çalınır duruma getirdiler la sesi ise tek perdeyle çalınabilir hale geldi. Bu önemli gelişmenin yanı sıra bir de önemli sorun vardı. Si sesi do perdesinden elde ediliyordu. Bu ses do sesinin dudak yardımıyla pesleştirilmesi sonucu oldukça zor bir şekilde çıkarılabiliyordu. Fakat klarnetin her oktavında çeviklik sağlanabiliyordu. Böylece si sesini elde etmek için uzun bir perde eklediler. Çalgının boyu biraz daha uzadı ve bu şekilde en alt ses olan mi sesi de

⁹ SACHS, Curt (1940), *The History of Musical Instruments*, 412

ortaya çıkmış oldu. Bu perdenin 1740 yılında eklendiği düşünülmektedir. Çalgının boyunun uzaması ve kalağın da genişlemesiyle entonasyon sorunu çözülmüş oluyordu.

1760 yılında Berthold Fritz de Braunschweig' in yeni perdeler eklemesiyle klarnet beş perdeli şeklini aldı ve bu haliyle hemen kullanılmaya başlandı. Klarnetin alt kısmına eklenen ve sağ elle kullanılan bu iki yeni perdeden biri sol diyez ve bu sesin 12'lisi re diyez sesini, diğer perde ise fa diyez ve 12'lisi olan do diyez sesini veriyordu. Tüm bu gelişmeler olurken, 1770'de Alman bir çalgı yapımcısı tarafından baset horn bulundu. Aynı tarihte ilk bas klarnet Paris'te imal edildi. 1770-80'lerde daha çok do ve si bemol klarnet kullanılıyordu. La klarnet az bulunan bir enstrümandı.

1760'larda klarinet üretimi ve gelişimi İngiltere'de ivme kazandı. 1760'lı yıllarda derlenen bir enstrüman listesine dahil edilişiyle birlikte Caleb Gedney'nin (1729-1769) Samuel Hellier (1736- 1784) için iki klarnet yaptığı bilinmektedir. Bunlar "Gedney'den bir çift klarnet " ifadesiyle orijinal listeye eklenmiştir. Bu klarnetler, üflemeli çalgıyla birlikte meşe ağacından yapılmış pirinçten kilidi olan bir kutuda yanlarında bulunan takılarla birlikte 1781 yılı ocağında Hellier'in WodeHouse olarak bilinen evinden çalınmıştır. Gedney'in klarnetlerinin günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş 1760'lı yıllarda İngiltere'de üretilen klarnetler gibi 5 perdeli olması muhtemeldir. 1980'li yıllarda Gedney'in iki klarnetinin ortaya çıkarıldığına ilişkin doğrulanmamış bir rapor yayımlandıysa da Gedney'in klarnetleri günümüz koleksiyonlarında yer almamaktadır. George Miller Almanya'dan göç ettikten sonra 1765 yılı dolaylarında Londra'da çalışmaya başladı. Miller, günümüze kadar varlığını sürdürmüş en az 18 çeşidi bilinen beş ve altı perdeli Fa Do Sib ve La klarnetleri yapmıştır.¹⁰

¹⁰ Rice, s. 56

1791'de Fransız klarnetçi Jean-Xavier Lefevre klarnete sol elle kullanılan do diyez-sol diyez perdesini ekledi. Böylece klarnet altı perdeli hale geldi. Aynı dönemlerde başka klarnetçiler de bu perdeyi eklemeyi denediler, fakat Lefevre'in yöntemi 20 yıl boyunca, Iwan Müller önemli bazı yenilikler getirene değin kullanıldı. Ne yazık ki çok diyezli ve çok bemollü tonları altı perdeli klarnette çalmak çok zordu. Jacques-François Simiot ise klarnetin üst-arka kısmında yer alan bir delik tasarladı. Bu deliğin içine, klarnetin içine doğru giren ve pirinçten yapılan bir tüb yerleştirdi böylece tükürüğün delikten dışarı akmasına engel oldu.

1806 yılında Rus klarnetçi Iwan Müller, altı perdeli klarnetin tasarımını geliştirme yolunda çalışmalarına başladı. Diğer klarnetçilerin de klarneti geliştirme yönünde teşebbüsleri vardı bunun sebebi bestecilerin teknik beklentilerinin artmasıydı. Müller'in keşfettiği perdelerin altına yerleştirilen pedler yünle doldurulmuş deriden veya bağırsaktan yapılıyordu. Bu pedler önceden kullanılan ve tamamen deri veya keçeden yapılanlardan daha esnek ve yumuşaktı. Müller'in pedleri "elastik toplar" olarak adlandırılıyordu ve ped kupalarına yapıştırılıyordu.

Müller, kamışın bec üzerinde sabit durmasını sağlayan metal vidalı ligature ve sağ elin başparmağı için metal bir destek parçası geliştirerek itipar kazandı. Bu destek parçası kullanılmadan önce klarnet vücuttan çok daha uzakta tutularak ve çok geniş bir açıyla çalınıyordu. Müller'in perde mekanizmasını yeniden tasarlamadaki büyük başarısı çalmada büyük kolaylıklar sağladı.

1812 yılında, ses deliklerinin daha iyi yerleştirilmesi sayesinde entonasyonu çok daha iyi olan 13 perdeli klarneti geliştirdi. Akustik dengeyi sağlayabilmek için yeni delikler açtı ve aynı perdeleri farklı parmaklarla kullanabilmek için eklemeler yaptı. Müller yeni klarnetinin Paris Konservatuarı Komitesi'nce kullanıma sunulmak amacıyla kabul edilmesini umuyordu ama muhafazakar uzmanlardan oluşan komite yeni klarneti reddetti. Yalnızca 6 perdeli klarnetin geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu konusunda karar birliğine varıldı.

13 perdeli klarnet, tüm perdelerin kullanımındaki kolaylık ve her tonu rahatlıkla çalmaya elverişli oluşu nedeniyle "omnitonik klarnet" olarak nitelendirilmişti. Fakat komite, birbirinden farklı tonlara sahip klarnetlerin bireysel ses rengini kaybetmek istemedikleri gerekçesini öne sürdü. Fakat dönemin seçkin klarnetçileri Friedrich Berr ve J. B. Gambaro, Müller'in 1820'den önce tasarladığı klarneti benimsediler ve böylece Müller'in klarnetinin popülerliği kıtalara yayıldı. Müller'in klarneti Alman sistem klarnetlerin ilk örneğiydi.

Klarnetin gelişiminde önemli rol oynayan bir diğer isim de Hyacinthe Klose'dir. Paris Konservatuvarı'nda hoca olan F.Berr'in takipçisi olan Klose, 1839-1843 yılları arasında çalgı yapımcısı Louis-August Buffet ile işbirliği yaparak Klose-Buffet klarnetini geliştirdiler. Bu klarnet aslında modern Fransız klarnetidir. Klose ve Buffet, Alman flütçü ve flüt yapımcısı Theobald Boehm'ün flüt için geliştirdiği perde sistemini klarnete uyarlamak istediler. Bu klarnetin belli başlı farklılıkları biraz daha küçük ses delikleri ve iğne yayların sayısındaki artıştır. Bu sistemin getirdiği en büyük yenilik ses deliklerinin çevresindeki hareketli yüzüklerdir. Bir parmak bir ses deliğini kapattığında; aynı anda yüzüğün de üzerine baskı yapmış oluyordu. Yüzükle bağlantılı olan uzun mil, ve onun ucundaki bir ped ise, klarnetin başka bir yerindeki bir başka ses deliğini kapatıyordu. Bu sistem sayesinde deliklerin akustik açıdan tam gerekli noktaya yerleştirilebilmesi ve uygun sesin çıkması için gereken genişlikte açılabilmesi sağlanmış oldu. Böylelikle de insan elinin büyüklüğünün yeterli olmamasından doğan sakınca ortadan kalktı. Klose-Buffet klarneti (Boehm klarneti de denmektedir) bugünkü gibi 17 adet perde ve 6 yüzüğe sahipti ve o günden bugüne çok az değişikliğe uğradı. Buffet 1844 yılında bu klarnetin patentini aldı. 1840'ta saksofonun yaratıcısı Adolphe Sax, Müller'in klarnetinden Boehm'ün hareketli yüzüklerini kullanarak bir klarnet geliştirdi.

Günümüzde daha seyrek olarak bazı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da kullanılan bir diğer sistem ise Albert sistemidir. Fakat bu sistemde, Boehm sisteminde çözümlenmiş olan çapraz parmak pozisyonları (cross-fingerings) çalıcıyı zor durumda bırakmaktadır. Her iki sistemden de farklı olan bir diğer sistem ise Alman klarnet yapımcısı Oskar Oehler'in kullandığı Oehler sistemidir. 22 perde ve 5 yüzüğe sahiptir. Oehler sistemi daha çok Almanya'da kullanılır. Bu sistem Müller'in sisteminin geliştirilmiş şeklidir. Perde sistemindeki farklılıklarından dolayı bu klarnetler Fransız klarnetlerinden tınısal yönden de ayrılır. Oskar Oehler'in klarneti, Müller'in yarattığı klarnetin arkasından gelen, onun geliştirilmiş şeklidir. Oehler akustik balansı tamamen oturtuncaya dek neredeyse tüm pozisyonları değiştirdi. Tril olanaklarını genişletmek için çalışmalar yaptı, daha legato ve yumuşak tril elde edilebilmesi için bir iki yeni perde ekledi.

Günümüzde Klose, Müller ve Oehler'in sistemleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte klarnet üzerindeki deneme ve araştırmalar günümüzde de sürmektedir. Bu çalışmalar sonucunda klarnetin gelecekte de çeşitli değişimlere uğraması söz konusu olabilir.

1.4. KLARNETİN TEMEL BÖLÜMLERİ

Aslında klarnet birkaç bölüme ayrılır. Bu bölümler birbirinden uzak ve yan eklemlerle donatılmıştır. Ayrıca yan eklemler mantarın özel bir türü ile kaplı ve temel vazifesi havanın sızıntısını çalarken engellemektir.

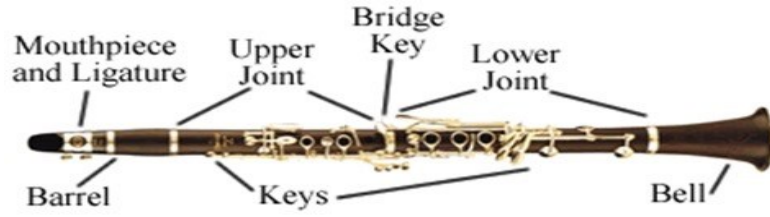
Resim 1. 5 klarnet Bölümleri

Bu bölümlerin adları şudur:¹¹

1. *Ağızlık parçası (Mouth piece)*
2. *Fıçı / Baril (Barrel joint)*
3. *Klarnetin gövdesi*

Klarnetin gövdesi tek parçalı değildir. Üç parçadan oluşup birleşik bir şekilde birbirine yapışmaktadır :

¹¹ PİNO, David, **The Clarinet and Clarinet Playing**. New York, 1980

Resim 1. 6 Klarnet Temel Bölümleri

1. Ağızlık Parçası

Bu bölüm de üç parçadan oluşur .

- **Bek (bec)**

Bu bölümüm en büyük parçası sayılır . Klarnette sesin çıkışını sağlayıp, ağız içinde kalan bölüme bek denir. Açık ve kapalı olmak üzere 2 tipten oluşan , klarnetten çıkan tonun kalitesine etki eden , icrada ve üflemede rahatlık sağlayan bölümdür.

Resim 1. 7 Bek

Rahat bir icra ve kaliteli bir ton için iyi bir bek şarttır. Sol klarnet icrasında açık bek kullanılırken, Si bemol klarnet icrasında kapalı bek kullanılır. Her bekin ağız kısmı farklı açılarda seslendirilmek istenen icra tarzına göre imal edilir.

- **Açık bek** : Kamışın beke yerleştirildiği zaman, uç kısımlarının arasındaki eğim mesafesinin fazla olmasıdır.
- **Kapalı bek** : Kamışın beke yerleştirildiği zaman, uç kısımlarının arasındaki eğim mesafesinin az olmasıdır.

Türk müziği icrasında açık bekin kullanılmasının nedeni ise Türk müziğindeki koma sisteminin açık bekte rahat bir şekilde icra edilmesine olanak vermesidir. (Dudak sıkıp-gevşetme)

Resim 1. 8 Çeşitli Klarnet Bekleri

Şu anda sol klarnet icrasında kullanılan en uygun bek modelleri; Vandoren firmasının üretmiş olduğu 5jb profile 88 model , Zinner firmasının üretmiş olduğu Gırnata model ve Amati firmasının üretmiş olduğu Model Serkan Çağrı ağızlıklarıdır. fakat Si bemol klarnet icrasında kullanılan en uygun ve en meşhur bek modelleri ; Vandoren B45 profile 88 modelleridir .

- **Kamış**

Bekin açık olan arka yüzeyine yerleştirilen, sesin çıkışını sağlayacak ince ve yassı tahtaya **kamış** adı verilir. Yumuşaktan sertte doğru 1 numaradan ,5 numaraya kadar kamış çeşidi bulunmaktadır.

İyi bir klarnet icrasında bek ve kamış uyumu çok önemlidir. Beke uygun kamışı seçerken bu konuda tecrübesi olan kişilerden mutlaka yardım alınmalıdır.

Resim 1. 9 Kamış

Bekin Kamışa yerleştirilmesinde dikkat edilecek hususlar ;

- **Kamış sert ise ;** kamışın uç kısmı , bekin uç kısmından biraz aşağıya getirilerek yerleştirilir.
- **Kamış yumuşak ise ;** kamışın uç kısmı ile bekin uç kısmı aynı hizaya getirilir.
- **Kamış çok yumuşak ise ;** kamışınızın uç kısmı , bekin uç kısmından biraz yukarıda olacak şekilde yerleştirilir.

Sol klarnet ile Türk müziği icrasında koma sistemini verebilmek için yumuşak 1 numara kamış kullanılmalıdır. Sol klarnet icrasında kullanılan vibrato, dil

vurma gibi teknikler için kaliteli bir kamış seçimi çok önemlidir. Fakat Si bemol klarnet ile batı müziği icrasında daha sert 2.5 , 3 , 3.5 kamış kullanılmalıdır .

- **Bilezik (Ligature)**

Klarnetin beki ile kamışı birleştiren ve sabit olmasını sağlayan parçaya klarnet bileziği adı verilir. Klarnet bileziğinin görevi kamış ile klarnet bek arasında ki mesafeyi koruyarak ordan hava geçişini sağlamaktır. Gittikçe değişik klarnet bilezikleri üretilmekte üstün teknoloji ses laboratuarlarında klarnet bilezikleri test edilmektedir.

Klarnet Bilezik Çeşitleri

Klarnetlerde son zamanlarda kullanılan bilezik modelleri : Deri Klarnet Bilezikleri, Metel Klarnet Bilezikleri, Örgü Klarnet Bilezikleri ve Gümüş Klarnet Bilezikleridir.(Bkz.Resim1.8). Bunlar arasında örgü klarnet bileziği avrupa ülkelerinde kullanılmaktadır. Orta doğu ve balkanlarda fazla raslanmamaktadır. Klarnette düzgün bir ton elde etmek için fayda sağlamaktadır. Tabiki bileziklerde seçici davranmak lazımdır. Kötü klarnet bileziklerinde icra sırasında vidalarında gevşeme yukarıya doğru çıkma gibi kötü sonuçlar doğurabilir. İyi bir klarnet beki tonda ve entonasyon problemlerinde fayda sağlamaktadır.

Resim 1. 10 Metal, Deri ve Örgü Klarnet Bilezikleri

2. Baril

Klarnette bekten sonra gelen ve akort için çok önemli rol oynayan bölümdür. Baril sayesinde akortta küçük değişiklikler sağlanabilir. Firmalar tarafından genellikle 2 adet baril verilir. Akordun pesleşmesi için daha uzun olan baril , tizleşmesi için ise daha kısa olan baril kullanılır.

Resim 1. 11 Baril

3. Klarnet Gövdesi

• Üst Bölüm

Barilden sonra gelen kısım olup, üst bölüm olarak adlandırılan ve sol el ile kullanılan parçadır. Bu kısımda 4 delik, deliklerin üstünde metal yüzükler ve bunların çevresinde çeşitli uzunluklarda metal perdeler bulunur.

Resim 1. 12 Üst Bölüm

- **Alt bölüm (Chalumeau)**

Üst bölümden sonra gelen ve sağ el ile kullanılan parçadır. Ön tarafta üç delik, arka kısmında da klarneti dengede tutabilmek için sağ el baş parmağımızla destek alabileceğimiz destek uzantısı bulunur.

Resim 1. 13 Alt bölüm

- **Kalak**

Sesin çıkışının gerçekleştiği kısımdır. Pavilion adı da verilmektedir...

Resim 1. 14 Kalak

1.5. KLARNET AİLESİ

Çok kalabalık olan klarnet ailesinde şu çalgılar vardır :¹²

Resim 1. 15 Klarnet ailesi

- La bemol küçük klarnet (yazılan notanın küçük altılı ince sesini duyurur)
- Mi bemol küçük klarnet (yazılan notanın küçük üçlü ince sesini duyurur)
- Re küçük klarnet (yazılan notanın büyük ikili ince sesi duyurur)
- Do klarnet (yazılan notanın aynısını duyurur)
- Si bemol klarnet (yazılan notanın büyük ikili kalın sesini duyurur)
- La klarnet (yazılan notanın küçük üçlü kalın sesini duyurur)
- Basset horn (Fa) (Yazılan notanın tam beşli kalın sesini duyurur)
- Mi bemol alto klarnet (yazılı notanın büyük altılı kalın sesini duyurur)

¹² RiCA, Albert. **The Baroque Clarinet**. Oxford, Clarendon press : 1992

- Si bemol bas klarnet (yazılan notanın büyük dokuzlu kalın sesini duyurur)
- La bas klarnet (yazılı notanın 1 oktav ve küçük üçlü kalın sesini duyurur)
- Si bemol kontrabas klarnet (yazılı sesin 2 oktav ve ikili kalın sesini duyurur)

Bu çalgıların tümünün çalınışı aynıdır. Bir tanesinin iyi çalmayı öğrenen, çok kısa bir alışma devresinden sonra, herhangi bir diğerini çalabilir. Yalnızca dört tanesi sürekli orkestrada kullanılır.

- Mi bemol küçük klarnet
- Si bemol klarnet
- La klarnet
- Si bemol bas klarnet

Bu dört çalgının da dördü birden her yapıtta kullanılmaz. Genellikle besteciler iki si bemol klarnet kullanırlar. Üçlü orkestra kuruluşu ise, bunlara bir de bas klarnet eklenir. Daha büyük orkestralarda mi bemol klarnet ve bir si bemol klarnet daha eklenebilir.

Klarnet ailesisinin çok çeşitli ve çok sayıda elemanı olmasına rağmen en çok bilinen ve kullanılan Si bemol klarnettir. Si bemol klarnet, klasik orkestralar, caz orkestraları, askeri bandolar, oda müziği grupları gibi yaygın bir kullanım alanına sahiptir . Fakat La klarnet senfonik orkestralar dışında pek fazla kullanılmaz .

La klarnet Si bemol klarnete çok yakın bir çalgıdır. La klarnetin boyu Si bemol klarnete göre biraz daha uzun, ses rengi biraz daha koyudur. Çalınışı ve ses genişliği aynıdır. Yalnız, Si bemol klarnet yazılı olan notanın büyük ikili kalınını, La klarnet ise küçük üçlü kalınını seslendirir. Besteciler bu iki klarnet türünden birini kullanırlar. Bunun en önemli nedenleri şunlardır :

- 1.Daha koyu bir ses rengi isteniyorsa.
2. Yapıtta çok diyez varsa.
- 3.Klarnet partisinin en kalın rejistrindeki Do diyez sesini kullanması gerekiyorsa.

Mi bemol klarnet ya da pikolo klarnet çok küçük boyutlara (45 cm.), fakat çok parlak bir ses rengine sahiptir. Pikolo flüt kadar parlak ve üst oktavlarda bazen trompeti andıran bir tınısı vardır. Aslında iki tür pikolo klarnet vardır : mi bemol klarnetin yanısıra çok az bulunan bir çalgı olmasına rağmen re klarnet. İşleyişleri bütünüyle birbirinin aynıdır. Mi bemol klarnet çalan bir klarnetçi re klarnet için yazılmış bir partiyi yarım perde aşağıdan okursa bestecinin istediği sesleri elde etmiş olur. Mi bemol klarnet daha çok orkestra eserlerinde olmakla beraber, zaman zaman klarnet topluluklarında da yer alır.

Resim 1. 16 Mi bemol (pikolo) klarnet

Si bemol bas klarnet ailesinin en özel ses rengine sahip üyelerinden biridir. Ayrıca bas klarnetin de en yaygın olanıdır.(Bkz.Resim1.15). Eskiden bazı bestecilerin la bas klarnet için yazdığını biliyoruz ancak bu durum geçerliliğini yitirmiştir. Si bemol sopranno klarnetin bir oktav altında ses verir. Ancak günümüzde bazı bas klarnetlerde mi bemol ve hatta do ek perdesi mevcuttur. Boro uzunluğu ortalama 3 metre olan bu çalgı bir pek yardımıyla yere dayanarak çalınır.

En çok kullanılan bas klarnet si bemol olmasına karşın la do ve mi bemol bas klarnet de vardır.

Resim 1. 17 Bas klarnet

Sol klarnet, genellikle Türk müziğinde kullanılan bir klarnet olmasından dolayı bazı Avrupa ülkelerinde de " Turkish klarnet " olarak anılır. Balkanlar'da da yaygınlığı bilinen bu klarnet Albert perde sisteminde üretilir. Boehm klarnete göre daha gevşek bir ton yapısına sahiptir.

Mi bemol alto klarnet daha çok oda müziğinde kullanılır. Genellikle bas klarnetle birlikte kullanılması tercih edilir

Resim 1. 18 Eb Alto Klarnet

Bassette horn, büyüklüğü alto klarnete yakın, soprano si bemol klarnet ile bas klarnet arasında bir ses alanına sahiptir. Fa tonundadır, ancak la tonunda olanları da zaman zaman üretilmektedir. Bazı klarnet parçaları dışında pek kullanılmaz. Örneğin Mendellsohn'un "Dou Concertant" ya da Mozart'ın "Grand Partita" sı gibi .

Resim 1. 19 Bassette horn

Bir klarnetçinin zaman zaman orkestral bir eserde, si bemol klarnet, la klarnet veya mi bemol klarnet arasında geçiş yapması gerekebilir. Bu değişiklik için gereken süre pek çok eserde birkaç ölçülük susla ayrılır. Pikolo klarnetin alt ses alanları cılız olmasına rağmen kullanışlıdır. En yukarıda kalan ses alanı iyice keskindir. Tiz seslerde rahatça bir solo çalgı olarak kullanılabilmesinin yanı sıra, zaman zaman flütü kemanları hatta trompeti bile tiz seslerde destekleyebilecek mükemmel bir katlama çalgısı olarak düşünülebilir. Tizlerde içe işleyen bir ses rengine bürünür, sivri bir staccato'su, etkili bir legato'su, hangi ses alanında kullanılırsa kullanılsın başarıyla uygulanabilen geniş gürlük olanakları vardır.

Burada ele alınan klarnet türleri en çok kullanılan türlerdir. Bunların dışında başka klarnetler de vardır. (Bkz.Resim1.18) Kontra bas klarnet si bemol tondadır ve bas klarnetin bir oktav altında ses verir. Orkestre eserlerinde nadiren yer alsa da hantal ve bahalı bir enstrüman olmasından dolayı çok az kullanılır .

Resim 1. 20 Kontrabas Klarnet

Wagner'den 20. yüzyıla dek orkestra içindeki klarnet sayısı giderek artmıştır. Mi bemol pikolo klarnet ile bas klarnete ek olarak kimi zaman üç ya da daha fazla sayıda klarnetin kullanıldığı görülebilir. Bu durumda klarnet partileri çiftler halinde tek satıra yazabilir.

Pek çok teknik, klarnetin üzerinde başarıyla gerçekleştirilebilmektedir. Klarnet üzerinde yapılamayan tril yoktur. Özellikle üst ses alanlarında glissando rahatça uygulanabilir. Üfleyiş biçiminin değiştirilmesiyle komalı seslere dalgalanma sağlanabilir. "Chalomeau" ses alanındaki alt sesler (dip sesler – subtones) çok hafif çalındıklarında çok uzak ve uçucu bir etki bırakırlar.

Ayrıca klarnetin bir türü daha vardır. Adı, La bemol aşk klarnet (clarinet d'amour in A-flat) 'tir. Bu klarnetin sesi hüznü ve kederlidir, şekil olarak kurangleh

(obua d'amour) benzedir . 18 yüzyılın ortasında ortaya çıkmıştır, fakat 19. yüzyılda kullanımına son verilmiştir.¹³

Resim 1. 21 Aşk klarnet (d'amour)

Aslında klarnetin 28 türü vardır. Bu türlerin şekil, hacim ve rengi farklıdır. Fakat bu türlerin bir çoğu kullanılmamıştır.

¹³ SİSİ, Yusuf (1981), **Müziğe Davet**, Albaas Üniversitesi Kütüphanesi, Humus

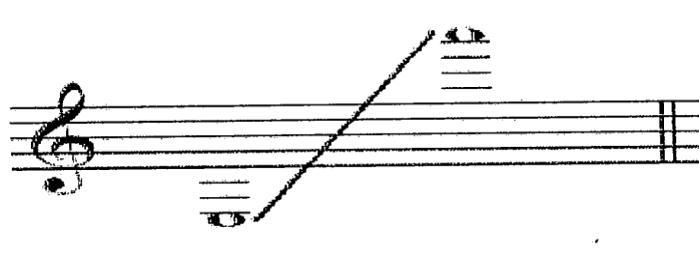
2. BÖLÜM

2.1. SES GENİŞLİĞİ

Klarnetin notaları sol anahtarı üzerine yazılır. Ses genişliği neredeyse 4 oktav kadardır. Bu genişlik içinde tüm diatonik ve kromatik sesler elde edilebilir. Dördüncü ek çizgideli sol notasından daha ince notaların çalınması biraz güç olduğu için bu sesler pek kullanılmaz. Eğer kullanılması isteniyorsa da küçük klarnet kullanılır. En kalın mi notasından bir sonraki oktav içerisindeki si bemol notasına kromatik olarak olarak, aşağıdan yukarıya doğru ses deliklerinin sırasıyla açılması yoluyla elde edilir.

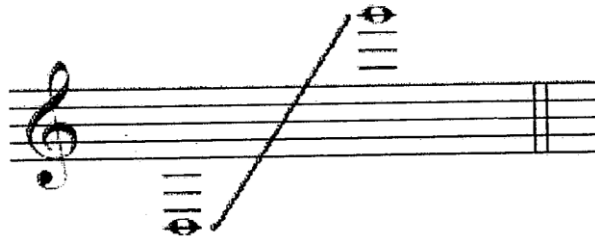
Bu Si bemolün incesindeki seslerin elde edilişi, flüt ve obuadakinin biraz farklıdır. Flütte ve obuada en kalındaki temel seslerden sonra gelen sesler, bu temel seslerin bir oktav kadar incesi şeklinde, daha ince seslerde de demin bahsettiğimiz temel, yani esas seslerin genel olarak iki oktav incesi şeklinde elde edilirler. Gövdesi silindirik biçiminde olan klarnette elde edilmiş doğuşkanlar ise tek sayılı olmaktadır. Üçüncü çizgideki Si sesi, klarneti en kalın sesi, daha doğrusu yazılı anlamdaki en kalın sesi olarak bilinen Mi sesinin dudak ve aynı zamanda nefes ayarı ve ayrı olarak perde yardımıyla çıkartılan üçüncü doğuşkandır. yani 1 oktav ve tam 5'li. bu Si sesinden üçüncü ek çizgi Fa'ya kadar olan sesler kromatik olarak bu yolla elde edilir. Fa'nın daha incesindeki sesler çeşitli yollardan, her klarnetçiye ve klarnet yapısına göre değişebilen yollarla elde edilir.

Bütün klarnetlerin yazılı ses genişliği :

Şekil 2. 1 yazılan ses genişliği

Bu ses genişliğinin si bemol klarnetteki karşılığı aşağıdaki gibidir :

Şekil 2. 2 duyulan ses genişliği

La klarnette duyuluşu ise şu şekildedir :

Şekil 2. 3

Bas klarnetler dışında tüm klarnetlerde yazılabilen en kalın nota aşağıda görülen "mi" notasıdır :

Şekil 2. 4

Bu mi notası çalındığında, çalgıdan çıkacak ses kullanılan klarnetin hangi tür klarnet olduğuna (si bemol, la, re, mi bemol, do vb...) bağlıdır. Klarnet gibi aktarımlı (transpozeli) çalgılar söz konusu olduğunda çok sık kullanılan iki terimle karşılaşırız : yazılan ses – duyulan ses .

Yazılan ses müzisyenin nota sayfası üzerinde gördüğü sestir. Bu notanın gerektirdiği parmak pozisyonunu uygulayıp çaldığında çalgıdan çıkan sese ise duyulan ses denir.

Yazılan ses ile duyulan ses arasındaki bu farklılık, doğal olarak yazılan tonalite ile duyulan tonalite arasında da karşımıza çıkar . Örneğin si bemol klarnette yazılan ve duyulan ses aşağıdaki gibidir.

Şekil 2.5 yazılan ve duyulan ses

La klarnette ise yazılan ve duyulan tonalite aşağıdaki şekilde görüldüğü gibidir.

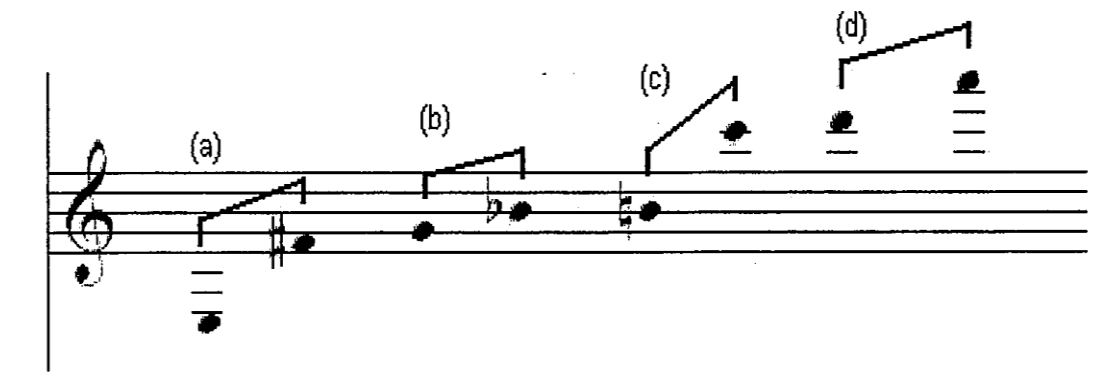
Şekil 2.6 yazılan ve duyulan tonalite

Klarnetlerin tümünde aynı parmak pozisyonları geçerlidir. Bir klarnetçi, klarnet ailesinin tüm klarnetlerini çalabilme olanağına sahiptir. Bunun için yapması gereken, partisinde yazılı notayı, do klarnette çalıyormuş gibi hiçbir değişikliğe (aktarıma) uğratmadan çalmasıdır. Gerçekte hangi klarnet ile çalıyorsa o klarnet kendi aktarımını (transpozisyon) kendisi yapar.

Her klarnet boyuna, çapına, gövde biçimine göre klarnet partisinde görünen notaları belli bir aralık oranında inceden ya da kalından duyurur. O zaman burada asıl dikkat edilmesi gereken, klarnetçinin çalacağı klarneti kesin olarak saptadıktan sonra onun önüne doğru yazılmış bir aktarımlı partiyi koymaktır. Çünkü bilindiği gibi, yazılan notalarla duyulan sesler arasındaki ilişki klarnetten klarnete farklılıklar gösterir.

Klarnetler silindir biçimli bir hava borusu ile bu borunun ucuna eklenen ve obuanınkinden biraz daha genişçe dışa doğru açılan çan biçimli bir "*kalak*" tan oluşur. Gövdenin üst ucuna tek kamışlı bir ağızlık olan "*bek*" yerleştirilmiştir.

Klarnetin ses alanları Şekil 2.7’de gösterilmiştir :

Şekil 2. 7 Ses Alanları

- (a) "Chalumeau" ses alanı : derin, zengin
- (b) "gırtlak sesleri" : oldukça soluk, mat
- (c) "Clarino" ses alanı : parlak, etkin, anlatımlı
- (d) delici, keskin

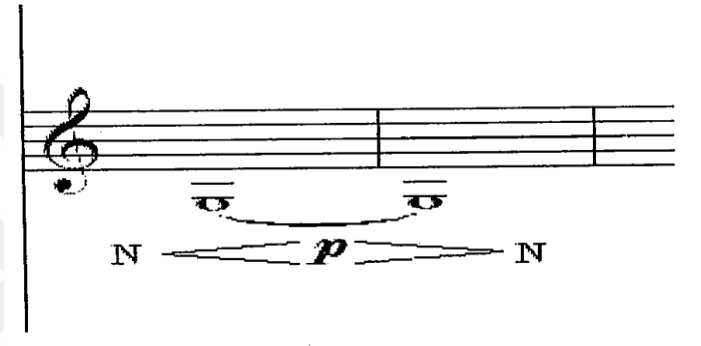
klarnetin ses alanları betimlenirken kullanılan bu bazı özel isimler klarnet ailesinin soyunda bulunan eski çalgılardan gelmektedir. Daha önce de bahsi geçmiş olan chalumeau tek kamışlı silindir göndeli bir ortaçağ çalgısıdır ve klarnetin atalarındandır. Üçüncü ses alanı olarak saptanan "clarino" ise klarnetin en geniş ses alanıdır. Clarino da, klarnetin isminin de kökeni olan bir diğer atasıdır.

Ağaç üflemeli çalgılar arasında kendi ses alanları içinde en türdeş (homojen), en benzer nitelikler taşıyan çalgı klarnettir. Hangi ses alanı kullanılıyor olursa olsun klarnetin bütün bir ses genişliğine damgasını vuran bir ses rengi vardır ki, tanımakta hemen hiç bir zaman zorluk çekilmez. Klarnetin bir başka önemli özelliği de şudur : En kalın seslerinden en ince seslerine dek herhangi bir ses alanı içindeyken, varla yok arası bir "*pp (pianissimo)*" dan, son derece şiddetli bir "*ff (fortissimo)*" ya dek herhangi bir gürlük, klarnette başarıyla seslendirilebilir.

Günümüzde senfoni orkestralarında hem si bemol hem la klarnetler (si bemol klarnet biraz daha büyük oranda) kullanılmaktadır. Bu iki tür klarnetten birini ya da ötekini seçerken göz önünde bulundurulacak daha çok, hangi tonalitenin kullanılacağıdır. Bemollü tonlarda si bemol klarnet, diyezli tonlarda la klarnet kullanmak daha uygundur. Ne var ki, 20. Yüzyıl gibi, müzik eserlerinde tonalite ögesinin gizli ya da tamamen karanlıkta kaldığı bir dönemde şu ya da bu klarneti seçmiş olmak büyük bir yarar ya da zarar getirmez.

Klarnet çok çevik ve becerikli bir çalgıdır. Hızlı geçişlerdeki başarısını şiirsel etkileri yansıtmada da gösterir. Obuanınki kadar sivri uçlu olmayan, flütünkünden de daha belirgin bir "*staccato*"su vardır. Çoğunlukla tek dil kullanılır, ama bazı klarnetçilerin rahatlıkla çift ya da üçlü dil vurdukları da görülür.

Klarnette diğer ağaç üflemeli çalgıların tümünden daha iyi elde edilebilen bir başka etki de "*niente*" etkisidir. Niente sözü, İtalyanca "hiç" anlamına gelir. Bu, klarnette sesin sıfırdan başlaması ya da sıfıra varması anlamında kullanılan bir terimdir. Bu teknik kullanıldığında dinleyici klarnet sesinin "attack" anını, yani başlangıç anını duyamaz.

Şekil 2. 8

Şekil. 2.8 de görüldüğü gibi, ses sıfırdan başlar, "*crescendo*" ve "*decrescendo*" yapıp sıfıra döner.

Örnek : Tchaikovsky, Senfoni no.5, 1. Bölüm (Şekil. 2.9) .

Şekil 2. 9

"*Glissando*"yu en iyi uygulayan üflemeli çalgılar, klarnetlerle saksofonlardır, ama genellikle çıkıcı olarak. İnci glissando daha çok yanaşık seslerde sonuç verir. Flütte, obuada ve fagotta sesler arasındaki kayma (glissando) etkisi azar azar gerçekleşebilir, ama katedilecek aralık ikiliden daha geniş olmamalıdır.

Örnek : G.GERSHWIN "Rhapsody in Blue" (Şekil. 2.10)

Şekil 2. 10

Caz müziğinde gelen darbeli dil atma tekniği ise en iyi etkisini klarnet ile saksofonda gösterir. Çalgının gövdesindeki perdelerden ses çıkarma yöntemi ise son otuz-kırk yıldır oldukça fazla kullanılan bir teknik olmuştur.

2.2. KLARİNETİN TINLAMA BÖLGELERİ

Klarnetin dört farklı tınlama bölgesi vardır :¹⁴

1. **Kalın ses bölgesi** : En kalın ses olan Mi'den bir oktav incesi Fa diyez notasına kadar olan bölgedir. Zengin, madeni, gizemli, karanlık ve dramatik sözcükleri ile tanımlanabilir. Bu ses bölgesine "Şalümo" (Chalumeau) bölgesi de denir. "Şalümo" klarnetin atası olan eski bir çalgının adıdır.
2. **Kötü sesler** : Sol notasından üç yarım perde sonraki si bemol notasına kadar olan bölgedir, klarnetin en kötü sesleridir, zayıf, soluk hem de elde edilmesi biraz daha güçtür.
3. **Orta ses bölgesi** : Si notasından ikinci ek çizgi Do notasına kadar olan ve klarnetin en güzel sesleridir. Bu bölgeye "klarino" (Clarino) ses bölgesi denir. En güzel ve en etkili klarnet soloları bu ses bölgesinde yazılmıştır. Bu sesler duru, parlak, ılık ve etkileyicidir.
4. **İnce ses bölgesi** : İkinci ek çizgi Do'dan sonraki daha ince seslerdir. Gür çalındığında sert ve rahatsız edici fakat kısık sesle çalındığında ılık ve yumuşak, flüt ses rengine yakın bir tını özelliği gösterir.

2.3. ORKESTRADAKİ ÖNEMİ

Klarnete orkestrada hızlı, akıcı, parlak, gösterişli pasajlardan geniş duygusal ezgilere dek her türlü görev verilir. Duru ve parlak ses rengi ile birleşen etkili kreşendo ve dekresendo yeteneği, klarnetin "Espressivo" solo pasajlarda sık sık görevlendirilmesine neden olur. Ses rengi diğer tahta üflemelilerle iyi kaynaşır. Başka çalgılardaki temaları katlamak, gerekirse arka plandaki armonileri sağlamak ve eşlik figürlerini seslendirmek klarnetin yapabileceği en önemli görevlerdir.

¹⁴ BARRET, Dr. Gredory (copyright 1999) " **The History of the Clarinet's Development** "

2.4. TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Klarnet, çeviklik bakımından flüte çok yakındır. Her çeşit hızlı, parlak, gösterişli pasajlar, diziler, arpejler, grupetto (grup) ve benzeri figürler, tril ve tremololar rahatlıkla çalınabilir. Genellikle tek dil kullanırlar, çift dil ve üç dil çok zor olduğundan, özel durumlar olmadıkça kullanılmaz. Bir ses bölgesinden başka bir ses bölgesine geniş aralıklı atlamalar, klarnete özgü kolaylıklardan biridir. Ancak hızlı tekrarlanan sesleri çalmakta oldukça sınırlıdır. Klarnetin en önemli özelliklerinden biri de, gürlük kontrolü bakımından son derece yetenekli olmasıdır. Çok kısık sesle ve çok gür sesle çalabilir.

Genellikle, Afrika'da yetişen koyu mor renkli sert bir ağaç olan Dalbergia melanoxylon'Am yapılır. İç çapı yaklaşık 1,5 cm olan silindirik bir boru biçimindedir. Alt uca hafifçe genişleyen bir kalakla son bulunur. Metal klarnetler de vardır, ama bunlar kaliteli ses vermez. Klarnetin üflenene bölümüne bek adı verilir. Bek genellikle ebonitten yapılır; bekin ucunda bir kertiç vardır; kamış bu kertiğe vidalı bir bilezikle oturtulur. " Kamış eskiden ipe sarılarak beke bağlanırdı; Almanya'da bugün de çoğunlukla bu tür kamış kullanılır ". Çalınırken bek (kamış altta olmak üzere) ya dudakların ya da alt dudakla üst dişlerin arasına alınır.

En çok kullanılan klarnet Si bemol tonun- dadır. Boyu yaklaşık 66 cm'dir. Çaldığı notalar, bir büyük 2'li aşağıdan duyulur. (Örn. Re notası çalındığında, duyulan Do sesidir.) Bekin takıldığı gövde akustik bakımdan bir ucu kapalı boru gibi çalışır. Bu düzenin sağladıkları şunlardır :

1. Orta Do' nun altındaki Re'den (Si bemol klarnet olduğundan Mi olarak yazılır) yukarıya doğru tam 3,5 oktavlık geniş bir ses alanıdır.

2. Çalgı üflendiğinde boru içindeki kapalı hava sütununun titreşmesiyle oluşan armoniklerin yapısı nedeniyle ortaya çıkan kendine özgü bir ses rengi (tınısı).
3. bir başparmak perdesi ile sağlanan tam 12’li aralığına kolayca atlama yeteneğı.

Tarihte tek kamış sistemi genellikle orglarda ve halk müziğı algılarında kullanılırdı. Denner klarneti, tek kamışlı bir çalgı olan Chalumeau’dan geliştirdi. Ama klarnet daha uzundu ve Chalumeau’nun çıkarabildiğı temel seslere ek olarak öncelikle üst ses bölgesinde alınabiliyordu. Böylece, daha sağlam, daha berrak, trompetinkine benzer bir ses alanı sağlanıyordu. Klarnet için yapılmış en eski bestelere Amsterdamlı Estienne Roger’ın yayımladığı müzik kitaplarında rastlanır. Kamışı yukarı getirilerek alınan (kamış aşağıda alış ancak 1800’den sonra Almanya’da görüldü) o dönemdeki klarnetin iki anahtarı vardı, en pes notası ise orta Do’nun altındaki Fa idi. 1720’de çalgıya kısa bir kalak eklendi, 1740-50 arasında da pes Mi ve eskiden çok temiz çıkarılamayan tiz Si seslerini iyileştirmek için borunun boyu uzatıldı. 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde klarnetin beş ya da altı anahtarı - olmuştu, ayrıca çeşitli tonlarda (La, Do, Mi bemol vb) klarnetler yapılıyordu. Bu değışik tonlardaki klarnetlerde, parmak pozisyonlarını koruyabilmek için müzikler transpoze ediliyordu. Yaklaşık 1780’de büyük orkestraların çoğunda klarnet kullanılmaya başladı.

Günümüzdeki klarnet 1800-50 arasında geliştı. algıya bazı notaların temiz çıkmasını sağlamak için yeni anahtarlar eklendi. Sesin gürlüğüne artırmak için boru çapları ve bekler büyütüldü. 1840’lara gelindiğinde destekler üstüne yerleştirilmiş anahtar düzeni, komuta düzeneğı, flüt yapımcısı Theobald Böhm’ün uyguladığı halka biçimli anahtarlar ve Auguste Buffet’nin iğneli yayları gibi teknolojik ilerlemeler klarnette iki ağdaş temel sistemin başlıca özelliklerini belirlemişti. Bunlardan yapımcısının adıyla anılan Albert sistemi, klarnetçi ve çalgı yapımcısı Iwan Müller’in daha önceki 13 anahtarlı klarnetinin modernleştirilmiş biçimiydi. Bu

klarnet Almanca konuşulan ülkelerde karmaşık bir yardımcı anahtar düzeni eklenerek kullanıldı; ama daha derin bir ses rengi sağlayan çapı, ağızlığı ve dili olduğu gibi korundu.

Hyacinthe E. Klose ile Buffet'nin 1844'te Paris'te patentini aldıkları ve bugün de birçok ülkede hâlâ standart olarak kabul edilen Böhm sisteminin uygulandığı klarnetlerde, Böhm'ün 1832'de geliştirdiği ve birçok teknik üstünlük sağlayan, flütteki parmak kullanma düzeninin büyük bölümü yer alır. Bu klarnette ötekinden farklı olarak arkada bir başparmak halkası, bir de sağ küçük parmağın kullandığı dört ya da beş anahtar vardır. İtalya'da çok daha geliştirilmiş gerçek bir Böhm klarneti kullanılır; İtalyan klarnetçiler La klarnet partilerini Si bemol çalgıya transpoze ederek çalarlar.

Si bemolden başka değişik tonlarda klarnetler de vardır. Bunlar 18. yüzyıl ile 19. yüzyılın başında çok kullanılan ve çoğu zaman Alman orkestralarında yerini hâlâ koruyan Do klarnet; büyük Avrupa topluluklarında yer verilen La bemol oktav klarnet; eskiden çok yaygın olan Fa tonundaki (sopranino) ve daha sonraki Mi bemol tonundaki klarnetler; 18. yüzyıl sonlarının La bemol, Sol ya da Fa clarinette d'amour'un ardından yapılan alto (ya da tenor) klarnetler; daha başarılı bir alto klarnet olan fa sesli basset horn ve ondan sonraki, kalağı yukarıya doğru dönen ve beki tutan kavisli bir metal kangalı bulunan mi bemol alto klarnetlerdir. Si bemol bas klarnetler önce deneme olarak üretildi. 1810'dan sonraysa birçok çeşidi yapıldı. Belçikalı çalgı yapımcısı Adolphe Sax'm 1838'de yaptığı modele yukarıya doğru dönen bir kalağın eklenmesiyle beki iki kıvrımlı olan bugünkü bas klarnet oluşturuldu. Kontrabas klarnetler ise Mi bemol ya da Si bemol tonundadır.

2.5. KLARNET MÜZİĞİ

Thomas Arne (1710-1778) klarnet için beste yapan ilk besteciydi. Thomas Arne'nın Barbandt, Habgood, Pearson ve Weichsel'in klarnet çaldığını biliyor olması ihtimal dahilindedir. Ayrıca 1750 yılında Paris'te oynanan ünlü Pastoral Heroique, Acante et Cephise'te Rameau'nun Klarnet ve Korno kullanıldığını da biliyor olması muhtemeldir. Arne, klarneti ilk kez “*Thomas ve Sally*” ya da “*Denizcinin Dönüşü*”(1760) adlı son derece başarılı oyununda kullanmıştır. İki Do klarnet ve iki Do Korno'dan oluşan kuartet üvertürün başlangıcında ciddi bir önem verildiği görülür.¹⁵

Bir astronom ve müzisyen olan William Herschel (1738-1822) bir senfonide ilk kez klarnet kullanan bestecilerden biriydi. Klarnet, Mi Bemol Major 18. senfonide, Do Major 20. senfonide ve La Minör 22. senfonide holograf skorunda(holograph score) yer almaz. Ancak 1770 ya da 1780 dolaylarında Herschel her senfoni için iki kısım ekledi. Johann Christian Bach (1735-1782) ilk İngilizce operası “*Orione, o sia Diana Vendica*”(1763) 'da klarnet kullanmıştır. Bu operasından sonraki operalarında, kantatlarında ve oratoryolarında sürekli olarak klarnete yer vermiştir.¹⁶

Molter, Handel ve Vivaldi'nin popülerliği gittikçe artan klarnet müziği Chalumeau repertuarına yaptıkları katkıyı gölgede bırakmıştır. Molter'in farklı boyutlarda bir Chalumeau çifti , korno ve fagot için yazdığı iki bölümden oluşan Harmonie Music'i (*parallel the combination of clarinets and Horns*) çağdaş İngiliz ve Fransız bestecileri tarafından beğeniyle karşılandı. Bundan fazlası (*a continuo*) klasik divertimento kültürüyle doğrudan ilişkili bir ortamda aşırıya kaçmak olurdu. Buna karşılık Molter'in 4 klarnet konçertosunun solo bölümleri yeni enstrümanın çok yönlülüğünün heyecan verici etkisini de arkasına alarak Clarino geleneğine meydan okur görünmektedir.

¹⁵ Rice, s. 57

¹⁶ Agk, s. 59

Vivaldi'nin klarnete yer verdiği 3 konçertosu daha çok lirik pasajlar içerir. Notalar harmonik serinin dışındadır ve düşük ses alanı (low register) kullanımı kısıtlıdır. Fakat yine de bu konçertolar solo tessitura'ların olduğu fa anahtarı perdesinde bir oktav düşük notasyona sahip Vivaldi'nin üç konçertosunun Chalumeau bölümleriyle kontrast oluşturur.¹⁷

Handel'in iki klarnet için yazdığı üvertürü ile Ricardo Primo'ya atfedilen yazarın kendi el yazması aynı zamanda Soprano chalumeau kullanılan bir aryayı da içeren Corno da Caccia arasında yapılacak biçimsel bir karşılaştırma benzer bir ifade farklılığını açığa vurur.

Avrupa'da klarnetin imkan ve yeteneklerinin kavranmaya başlanması Chalumeau'nun varlığını tehdit etmeye başladı. Nitekim Encyclopedie'de 'Chalumeau' için Fransa'da artık kullanılmadığı bilgisine yer verildiği esnada Rameau son derece başarılı eseri Acante et Cephise'in klarnet bölümlerini henüz tamamlamıştı. Öte yandan Chalumeau, Viyana'da 1772 yılına kadar varlık gösterdi. Sonraki on yıl boyunca Anton Stadler Bassett klarneti geliştirmesini sağlayacak olan aşağı rejistr'de uzmanlaştı. Bu uzmanlaşma Anton Stadler'in oyunlarının dikkate değer bir özelliği kabul edildi.

Mozart'ın Cosi Fan Tutte operasının karakteristik özelliği olarak aşk sahnelerinde obua yerine belirgin şekilde klarnetin kullanılması Fux ve çağdaşlarının Ariosti, Bonno, Bononcini kardeşler, Caldara ve Kontin'in Chalumeau için yazdıkları eserlerinde öngörülümüştü. 1706'dan bu yana belli başlı eserlerin aryalarında f²- c² aralığındaki en küçük boy obua'ya alternatif olarak ortaya çıktı.¹⁸

Mozart, klarneti ilk kez 1777 yılında duydu. Mannheim'da Avrupa'nın en iyi orkestrası olan Mannheim orkestrasının icra ettiği bir eserde dinleme fırsatını buldu klarnet çalgısını. Bu enstümanı o kadar beğenmişti ki eve döndüğünde babasına şöyle yazdı: "Keşke bizim de klarnetlerimiz olsa. Bir senfoninin flütler, klarnetler ve

¹⁷ Lawson, s. 352

¹⁸ Lawson, s. 354

obualarla ne kadar muhteşem bir etki yarattığını hayal bile edemezsin.” Paris’teyken klarnet kullanma olanağı doğduğunda, 1778 yılında yazdığı Re Majör senfonisine klarneti dahil etti. Ancak bu enstrüman bu senfonide çok seyrek duyulur ve trompetler ve davullarla birlikte Andante bölümünde hiç kullanılmamıştır.

Mozart’ın sonraki yedi senfonisi klarnet çalgısını içermez, fakat 1788 yılının Haziran ayında Viyana’da bestelediği Mi Bemol Major senfonisinde iki klarnete çok önemli partiler yazılmıştır ve obualar bu senfoninin dışında tutulmuştur.

18. yüzyılın ikinci yarısında hem klarnet kullanımında hem de klarnetin bir enstrüman olarak geliştirilmesinde büyük bir ilerleme kaydedildiği açıktır. Bu dönem aynı zamanda klarnet virtüözlerinin ortaya çıkmaya başladığı dönemdir.¹⁹

Gluck’ün Orfeo ve Alceste eserlerinin iyi bilinen bölümleri daha az maceracıdır ve bu eserlerin Paris versiyonu klarnet için yazılmamıştır. Chalumeau için yazılan son eserler arasında Dittersdorf’un Divertimenti’si Gassmann, Pichl ve Starzer ile Hoffmeister’in sonradan solo medium’a dönüşecek olan bir konçertosu (1754-1812) sayılabilir. Ancak bu görece ileri tarihten sonra Chalumeau yerini bu çok yönlü ardılına bırakmıştır.²⁰

1700’lerin ortalarından itibaren kullanılan ilgi çekişi bir klarnet türü ise Clarinette d’amour adı verilen çalgıdır.

Clarinette d’amour’un (aşk klarneti) en belirgin özelliği küresel veya armut biçimli bir kalaka sahip olmasıdır. Curt Sachs bu klarnete olasılıkla kelimenin Fransızca aslından (pavilion d’amour) türetilen ‘LiebeFuß’ adını vermişti. D’amour ismi çalgının yumuşak tonundan ileri gelmektedir ve bu da kalak biçiminden kaynaklanmamaktadır. Kalağın bu biçimi esas olarak görünüm itibariyle tercih edilmiştir. Kalak biçiminin ton üzerinde etkili olabilmesi için deliklerin tam olarak kapalı durumda olması gerekmektedir.

¹⁹ Sreet, s. 94

²⁰ Lawson, s. 354

1750-1820 tarihleri arasında günümüze kadar ulaşan ve perde sayısı 3 ile 12 arasında değişen en az 40 adet Clarinette d’amour bulunmaktadır. Sir Nicholas Shackleton ²¹ (1937-2006) mevcut Clarinette d’amour örneklerini inceleyerek ortalama perde sayısının 3 olduğunu ve bu enstrümanlar modernize edilirken bir ya da iki perde eklendiğini gözlemledi. Alman yazar ve besteci Valentin Raeser (1735-1782) 1764 yılında yayımlanan Enstrüman kılavuzu isimli kitabında düşük perdeli sol klarnete değinen ilk kişidir. Kitabında enstrümanın ses niteliğini şöyle tarif etmektedir:

Sol klarnet en güzel tür olmakla birlikte nadiren kullanılır. Klarnetistlerin diğer klarnetlerde sol anahtarı ile çalabileceği gerçeği göz önünde tutulursa sol klarnetin gerekliliği sorgulanabilir. Louis Joseph Francoeur 1772 yılında kaleme aldığı incelemesinde sol klarnetin hüzünlü bir sesi olduğunu ve bu sebeple Requiem’lerde ya da eserlerde hazin bir atmosfer yaratılmak istendiğinde kullanılabileceğini belirtir.

“Clarnette d’amour” kelimesinin ilk kez kullanıldığı yer olasılıkla 1781 yılında basılan Deutsche Encyclopedie’dir. Clarinette d’amour Nassau –Weilburg sarayında bulunan üç klarnetist tarafından tanıtılmıştır ve diğer klarnetlerden daha derin bir ses rengine sahiptir. Bu klarnetler sol sesine akort edilmiştir. Üçüncüsü ise fagot benzeri ilginç bir etki yaratır.

Clarinette d’amour içerdiği bilinen ilk eser François Joseph Gossec’in ilk olarak 1760 yılında Paris’te icra edilen eseri *Missa Pro Defunctis ’tir (Requiem)*. Sol Klarinet partisi, bu eserin, 1780’de Pariste basılan partiyonunun ilk bölümü olan ‘Introduzione’nin başlangıç sayfasında ‘Clarineti G’ olarak gösterilmiştir. Bu partiyon aşağıda görülebilir.

²¹ Sir Nicholas Shackleton esasında bir İngiliz geolog ve klimatolojist olmasına karşın, amatör olarak klarnet çalan bir kişi idi. Shackleton’un özelliği 40 yıl boyunca klarnet ve tahta üflemeli çalgılar koleksiyonu yapmış olmasıdır. Bu koleksiyonlar bağlamında 20. yüzyılın önemli organolojistleri arasında sayılır. Shackleton aynı zamanda The New Grove Dictioanary of Music and Musicians’ın editörleri arasında yer almıştır.

SONUÇ

Tarih boyunca uygarlıklar gerek içerisinde bulundukları yaşam koşulları gerekse icra ettikleri sanatsal etkinlikler açısından önemli değişimlere uğramıştır. Ancak burada biz müzisyenleri ilgilendiren tarihsel süreç içerisinde müzik üretiminin temel ilkeleri ile enstrümanların günümüzdeki formunu alana kadar geçirdiği değişim ve dönüşümlerdir.

Bu çalışmada, en önemli klasik enstrümanlardan birisi olan ve hem solo enstrüman olarak hem de orkestradaki görevi itibarıyla ayrıcalıklı bir konuma sahip olan klarnetin tarihsel gelişimine ışık tutmak hedeflenmiştir. Günümüzde en çok kullanılan klarnet türleri, klarnet edebiyatında önemli yerleri olan eserler ile bu eserlerin bestecileri hakkında detaylı bilgilerin yanısıra klarnet enstrümanına dair temel bilgilere yer verilmiştir.

Bu çalışmanın müzik alanında araştırma yapan öğrencilere ve özellikle bu büyüklü enstrüman hakkında daha çok bilgi edinmek isteyen müzisyenlere önemli bir kaynak oluşturmasını diliyorum.

EK 1: KLARNET AİLESİNİN SINIFLANDIRILMASI

Oktave

Do klarnet

Si bemol klarnet

La bemol klarnet

Sol klarnet

Sopranino

Fa klarnet

Mi klarnet

Mi bemol klarnet

Re klarnet

Soprano

Do klarnet

Si klarnet (natural)

Si bemol klarnet

La klarnet

Alto

La bemol Aşk klarneti (d'amour)

G aşk klarnet (d'amour)

G klarnet

Tenor

Fa klarnet

Sol Bassette horn

Fa Bassette horn

Re Bassette horn

Mi bemol klarnet

Baritone

Do Bass klarnet

Si bemol Bass klarnet

Bass

La Bass klarnet

Sol kontra bassette horn

Fa kontra bassette horn

Mi bemol kontra bassette horn

Do kontra bassette horn

Si bemol kontra bassette horn

EK 2: TARİHTEKİ EN ÖNEMLİ KLARNET ESERLERİ

Juditha Triumphans, Vivaldi . 1716

Ifigenia in Aulide, Caldara . 1718

İki chalumeau için konçerto, Telemann . 1717

Cantata, Christus ist um unser Missetat Willen, Telemann . 1721

On the Banks of the Tiber, A. Scarlatti . 1726

Serenata, zum Convivio der HH Burgercapitains, Telemann . 1728

2 konçerto (2 obua / 2 klarnet), Vivaldi . 1726

Konçerto (2 flüt / 2 klarnet / 1 fagot), Vivaldi . 1726

6 konçerto, Molter . 1740

Ouverture (2 klarnet / 1 korno), Handel . 1748-49

Konçerto, J. Stamitz . 1757

Konçerto mi bemol major, Pokorny . 1765

11 konçerto, Carl Stamitz . 1770-84

Konçerto mi bemol major, Kozeluh . 1770-1810

Konçerto si bemol major, Hoffmeister . 1780-85

Kegelstatt Trio K.498, Mozart . 1786

Quintet K.581, Mozart . 1789

Adagio K.411 (2 klarnet / 3 basset horn), Mozart . 1790

Konçerto La major K.622, Mozart . 1791

Octet mi bemol major Op.103(2 klarnet/2 obua/2 fagot/2 korno), Beethoven. 1792-93

Sextet mi bemol major Op.71 (2 klarnet / 2 fagot / 2 korno), Beethoven . 1796

Konçerto No. 3 mi bemol major, Tausch . 1796

Trio si bemol major (klarnet / çello / piyano), Beethoven 1797

Military March re major, Beethoven . 1798

Sonat No. 3 si bemol major, Vanhall . 1800

12 sonat, Lefevre . 1802

Konçerto mi bemol major, Op. 36, Krommer . 1803

6 Quartet (klarnet / flüt / fagot / korno), Rossini . 1804

Sonat klarnet ile piyano si bemol major, Danzi . 1807-12

3 konçerto, Crusell . 1807, 1810, 1815

Konçerto No. 1 / do major, Spohr . 1808

Sonat sol major, Ries . 1809

Konçerto No. 2 / mi bemol major, Spohr . 1810

Introduction Theme and Variations, Rossini . 1810

Sonat No. 2, Vanhall . 1810

Senfoni konçertant, Müller . 1806-1846

Konçerto No. 1 / fa minör, Weber . 1811

Konçerto No. 2 / mi bemol major, Weber . 1811

Klarnet melody fa major, Weber . 1811

Theme and Variations Op. 33, Weber . 1811

Octet mi major Op. 32 (klarnet/2 korno/keman/2viyola/çello/kontrbas), Spohr . 1814

Duo klarnet ile fagot, Beethoven . 1815

Quintet Op. 34, Weber . 1815

Totus in corde lingueo, Schubert . 1815

Grand Duo Konçertant, Weber . 1816

Konçerto si bemol major, Mercadante . 1819

Konçerto No. 3 / fa major, Spohr . 1821

Octet, Schubert . 1824

Sonat mi bemol major, Mendelssohn . 1824

Konçerto No. 4 / mi major, Spohr . 1828

Shepherd on the Rock, Schubert . 1828

Adagio klarnet ile telli çalgılar, Baermann . 1833

Concert Piece No.1/fa major,Op.113(klarnet/basset horn/piyano), Mendelssohn .1833

Concert Piece No. 2 / re major, Op 114 (2 klarnet / piyano), Mendelssohn . 1833

Fantasy Pieces, Schumann . 1849

Konçerto/Band, Rimsky korsakoff . 1877

Romanze mi bemol major, Strauss . 1879

Solo Dramatique K 101, Busoni . 1879

3 Intermezzi / Op. 13, Stanford . 1880

Konçerto No. 1 / mi bemol major, Hummel . 1880-1900

Konçerto No. 2 / fa minör, Hummel . 1880-1900

Fantasy klarnet ile piyano, Nielsen . 1881

Sonat Undine, Reinecke . 1885

Petite Senfoni, (flüt / 2obua / 2 fagot / 2 korno / 2 klarnet), Gounod . 1888

Trio la minör, Brahms . 1891

Quintet si minör, Brahms . 1891

Sonat No. 1 / fa minör, Op. 120, Brahms . 1894

Sonat No. 2 / mi bemol major, Op. 120, Brahms . 1894

Sonat No. 1 / la bemol major, Op. 49, Max Reger . 1900

Sonat No. 2 / fa diyez minör, Op. 49, Max Reger . 1900

Sonat No. 3 / si bemol major, Op. 107, Max Reger . 1908-09

Konçerto Op. 80, Stanford . 1902

Premiere Rhapsodie, Debussy . 1910

Petite Piece, Debussy . 1910

Quartet (klarnet / keman / çello / piyano), Kaminski . 1912

Quintet la major / Op. 146, Reger . 1915

L'Histoire du Solda, (klarnet / fagot / trompet / trombon / vurmali / keman / kontrbas), Stravinsky . 1918

Petite Suite (from L'Histoire), Stravinsky . 1919

Klarnet solo için 3 Parça (piece), Stravinsky . 1919

EK 3: TARİHTEKİ EN ÖNEMLİ KLARNET VİRTÜÖZLERİ

Mr. Charles, 1754 sonra

Joseph Beer, 1744-1812

Anton Stadler, 1753-1812

A. Vanderhagen, 1753-1822

Michel Yost, 1754-1786

Blasius, Mathieu-Frederic, 1758-1829

Franz Tausch, 1762-1817

Jean-Xavier, Lefevre, 1763-1829

J.G.H.Backofen , 1768-1839

Henrik, Bernard Crusell, 1775-1838

J. Friedlowsky, 1777-1859

Johann Simon, Hermstedt, 1778-1846

Heinrich Joseph, Baermann, 1784-1847

Thomas Lindsey, Willman, 1784-1840

J.B.Gambaro, 1785-1828

Iwan Müller, 1786-1854

Frederich Berr, 1794-1838

Ernesto Cavallini, 1807-1874

Hyacinthe Eleonore Klose, 1808-1880

Carl Baermann, 1811-1885

A.J.Blaes, 1814-1892

Henry Lazarus, 1815-1895

Johann Sobeck, 1831-1914

Robert Strak, 1847-1922

Richard Mühlfeld, 1856-1907

KAYNAKLAR

Kitaplar

SACHS, Curt (1940), **The History of Musical Instruments**, Norton&Norton New York

RİCA, Albert(1992), **The Baroque Clarinet**. Clarendon press,Oxford

PİNO, David(1998), **The Clarinet and Clarinet Playing**.Dover Publications, New York

SAY, Ahmet (1994), **Müzik Tarihi**, Ankara, Müzik Ansiklopedisi Yayınları

LAWSON, Colin (1966), **Mozart: Clarinet Concerto**, Cambridge University Press

ROSEN Charles (1970), **The Classical Style**, Faber and Faber, Londra

SAY, Ahmet (2002) , **Müzik Sözlüğü**, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları

SISI,Yusuf(1981),**Müziğe Davet**,Albaas Üniversitesi Kütüphanesi,Hums

Makaleler

Oscar W. Street (1915 - 1916), **‘The Clarinet and Its Music’** Proceedings of the Musical Association, 42nd Sess., s. 89-115, Taylor & Francis, Ltd.

Cary Karp (Kasım 1986), **‘The Early History of the Clarinet and Chalumeau’**, Early Music, Vol. 14, No. 4, s. 545-551, Oxford University Press.

John Henry van der Meer (Aug., 1970), **‘Some More Denner Guesses’** The Galpin Society Journal, Vol. 23, s. 117-119, Galpin Society

Eric Hoeprich (May, 1995), **‘The Earliest Paintings of the Clarinet’**, Early Music, Vol. 23, No. 2, s. 258-266, Oxford University Press

Albert R. Rice (Feb., 2005), **‘The Clarinet in England during the 1760s’**, Early Music, Vol. 33, No. 1, s. 55-63, Oxford University Press

Albert R. Rice (Sep., 1986), **‘The Clarinette d'Amour and Basset Horn’**, The Galpin Society Journal, Vol. 39, s. 97-111, Galpin Society

Colin Lawson (Jul., 1979), '**The Chalumeau: Independent Voice or Poor Relation?**' *Early Music*, Vol. 7, No. 3, s. 351-354, Oxford University Press

T. Eric Hoeprich (Mar., 1981), '**A Three-Key Clarinet by J. C. Denner**' *The Galpin Society Journal*, Vol. 34, s. 21-32, Galpin Society

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında Suriye'nin Humus kentinde doğdu. 2009 yılında Baas Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Klarnet bölümünden mezun oldu.

2006-2009 yılları arasında üniversite bünyesinde kurulan orkestranın Ürdün, Mısır ve Fas gibi çeşitli Arap ülkelerinde düzenlediği konserlerde görev aldı.

2011 yılında Suriye Devleti tarafından düzenlenen yarışmada dereceye girerek burslu öğrenci olarak Türkiye'ye gönderildi.

2013 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümünde Yüksek Lisans öğrenimine başladı.